

• DISKUSIA •

MAREK HRUBEC

Ke kritické teorii globálních interakcí: zneuznání potřeb

The text deals with a discussion of a Critical theory of global society and politics, focusing on research of misrecognition of needs. First, it analyses methodological bases of a Critical theory. Then, it focuses on a critique of liberal theory of neutrality, and, the importance of social recognition in the contemporary Critical theory. Then, it pays attention to various global interactions, especially in connection to concepts of global society, global state, global security, and the global poor.

Key words: Critical theory; global; recognition; needs

Těší mě, že se nyní mohu zapojit do diskuse,¹ která se rozvinula o kritických politických a sociálních analýzách v návaznosti na moji *kritickou teorii globální společnosti a politiky*.² Nejprve se vztáhnou k metodologickým otázkám pomocí trichotomie *kritika-vysvětlení-normativita* (Karolína Černá). Poté budu metodologii uplatňovat v rámci kritiky liberální teorie neutrality (Ondřej Lánský) a následně se budu věnovat významnému tématu sociálního uznání v současné kritické teorii (Martin Solík). V dalších částech se budu koncentrovat na východiska z různých globálních konfliktů, které jsou spojeny s překonáváním problémů globální společnosti (Oleg Suša), s možností globálního státu (Mikuláš Havran) a s globální bezpečností (František Škvrnda), přičemž zdůrazním důležitou roli extrateritoriálního uznání globálních chudých, specificky jejich potřeb. Toto strukturování textu bude však pouze základní, jelikož jednotlivé příspěvky zmíněných autorů jsou pochopitelně členěny složitěji a jejich jednotlivé části se týkají více bodů. Jsem jednotlivým uvedeným autorům velmi vděčný, že přinesli do diskuse důležité podněty a inspirativní pohledy, které mi umožňují znovu a lépe promyslet a objasnit své předpoklady, přístupy, analýzy a syntézy, doplnit je a redefinovat, a nabídnout tak čtenářům bližší pohled do naší „tvůrčí kuchyně“ intersubjektivního utváření sociální a politické teorie. Pokusím se nyní vyzvednout nejdůležitější momenty.

¹ Tento text vznikl za podpory projektu GA ČR „Filosofické koncepce uznání a zásluhy“ (č. 14-19416S).

² HRUBEC, M.: *Od zneuznání ke spravedlnosti: Kritická teorie globální společnosti a politiky*. Praha : Filosofia, 2011.

Metodologická trichotomie a její aplikace

Výklad metodologických přístupů tvoří významné východisko každé náročnější teorie. Stejnou roli hraje také v mé teoretické činnosti, zvláště když se zabývám založením kritické vědy, jež by nahradila dosavadní pouhou „deskriptivní vědu“.

Karlína Černá si ve svém příspěvku dobře uvědomuje význam metodologie a také jí věnovala největší pozornost: „*Na rozdíl od předcházejících příspěvků do diskuze o Hrubcově teorii bych chtěla uvést, že největší tvůrčí přínos leží ve vytvoření konceptu originální metodologické základny kritické teorie a naznačení jejího rozvinutí v teorii sociálního a politického uznání.*“³ Podobný význam přikládá mému metodologickému přístupu Oleg Suša: „*Nesporným přínosem je to, že Hrubec se pokouší o náhled na kritickou teorii jako na metodologický přístup, který usiluje o rovnováhu či syntézu popisu a analýzy reality, s praxí jejího překonávání a s normativní orientací sociální změny.*“⁴

Martin Solík upřesňuje toto metodologické založení na třech momentech: na určení sporných problémů, na deskripci sociální reality a na vyvození společenských norem. Teoretická kritika navazující na kritiku prováděnou sociálně zneuznanými subjekty nejprve poukazuje nejen na problémy, jež je třeba eliminovat, ale také vůbec vymezuje pole pozornosti a umožňuje takto zaměřit pozornost na relevantní témata. Následný popis těchto témat a pozitivních fragmentů sociální reality poté umožňuje rozvíjení pozitivních fragmentů do koncepce žádoucích norem, jež umožňuje formulaci adekvátních sociálních změn. Vzájemné provázání těchto tří momentů je zajištěno komplexnější strukturou této trichotomie a zohledněním historického společenského vývoje kritiky, deskripce a normativity. Zatímco východiskem je interní sociální kritika, tedy kritika zdola, nelze se omezit pouze na ni a je nutné zaujmout rovněž odstup a zpracovat momenty externí kritiky bez porušení interních východisek. V této metodologii je tak reflektována historická dynamika bojů proti zneuznání: kritika subjektů vůči negativní sociální realitě, zaměření se na pozitivní fragmenty reality a následné rozvinutí požadavků na spravedlivější realitu, přičemž tento postup se v historických bojích za spravedlnost stále opakuje a upřesňuje, takže i kritika vždy již obsahuje normativní a deskriptivní aspekty a podobně provázaným způsobem je tomu také s deskripcí a normativitou. Solík tento přístup výstižně formuluje:

„Táto trichotómia sa skladá z:

odmietnutia (negácie – predstavujúcej kritický postoj subjektu k skutočnosti),

prijatia (afirmácie – zameriavajúcej sa na prvky reality s pozitívnym smerovaním na pozadí kritizovanej reality) a

vytvorenia (kreácie – kedy prichádza k rozvinutiu pozitívnych prvkov reality do súboru žiaducich noriem a do celku normatívneho usporiadania).“⁵

Propracování trichotomie vyžaduje její další rozvinutí do více komplexnějších vzájemných vztahů: „*Pro autora je však tato trichotomie nedostatečně uchopující, a proto velmi inovativně vypracovává koncept, ve kterém jednotlivé prvky staví do vzájemných vztahů, jejichž propojením vznikne kriticko-teoretický hexagon. Takto rozpracované vztahy uvnitř trichotomie jsou autorem předvedeny v následující tabulce. ... Všechny části hexagonu nejsou v kritické teorii dosud roz-*

³ ČERNÁ, K.: Metodologickým pohledem kritické teorie globální nespravedlnosti: Ke knize Marka Hrubce: *Studia politica slovacca* 2/2013, s. 90.

⁴ SUŠA, O.: K založení kritické teorie globální společnosti. *Filosofický časopis* 1/2013, s. 72.

⁵ SOLÍK, M.: Problém uznania a jeho ukotvenie u Mareka Hrubca. *Studia politica slovacca* 1/2013, s. 99.

pracovány, nejvíce pozornosti zatím bylo věnováno kritickému vysvětlení a vysvětlující normativitě. “⁶ Při aplikaci uvedené metodologické trichotomie v její rozpracované hexagonické verzi na sociální a politické teorie jiných autorů se odhalují bílá místa, která jsou v nich přítomna: „*Velmi zajímavou perspektivu práce s trichotomií přináší odhalení redukcionistických tendencí v dílech stěžejních osobností moderní kritické teorie, jakými jsou například: Michael Walzer, Axel Honneth, Jürgen Habermas a Nancy Fraser. ... pokud se chce kritická teorie vyvarovat nástrahám autoritářských, relativistických či status quo stvrzujících vychýlení, musí začít u kritiky a projít vyváženě všemi třemi prvky trichotomie (nejlépe pak rozkreslenými do šesti zmíněných odstínů).* Jakákoliv redukce je pak deficitní formou kritické teorie a činí ji tak zranitelnou. Tímto způsobem se také autor vymezuje vůči hlavnímu proudu sociálních věd, který podle něj kvazi-pozitivisticky vychází především z popisu izolovaných problematik, a vůči mainstreamové politické a morální filosofii, která zůstává často uzavřena v normativitě bez kontextu.“⁷

Z těchto rozborů tedy vycházejí základy mé kritické teorie společnosti. V návaznosti na původní programatické texty kritické teorie navrhuji založení nové vědy, konkrétně kritické vědy, jež by nahradila současnou jednak ideologicky a jednak chaoticky založenou vědu, jež předstírá svoji neutralitu a objektivitu. Kritická věda je založena na uvedené metodologické trichotomii: vychází z analýz a syntéz dlouhodobé kritiky nespravedlností, kterou prováděli a provádějí zneuznané subjekty, poté na základě kritiky identifikuje témata dalšího zkoumání a pozitivní fragmenty reality, z nichž se následně rozvíjí normativní koncepce žádoucí společenské reality. Permanentní opakování tohoto procesu v hexagonické verzi a provázání prvků této verze provazuje momenty *kritiky-deskripce-normativity*. Bez této nové kritické vědy nelze podstatně přispět k odstraňování nespravedlností.

Kritika liberalismu

Přistoupím-li nyní k uplatnění metodologie v rozbořech společnosti a politiky, je třeba se nejprve zaměřit na kritiku (neo)liberalismu. Vybrané kritické motivy mé teorie rozvinul Ondřej Lánský ve svém příspěvku *Ještě jednou proti sobectví a atomismu. K Hrubcově kritice liberalismu*. Vzhledem k liberálnímu pojetí politické sféry dobře uvedl, že je fakticky výrazem politických zájmů specifické sociální třídy. Rovněž sociální nerovnosti, které liberální teorie legitimizuje, nejsou – jak vysvětluje – nevyhnutelné a jsou opět vyjádřením specifické třídy spjaté s liberální ideologií. Lánský píše, že je chybné interpretovat „*liberalismus jako určitý nezbytný základ, ze kterého mohou/musí další koncepce spravedlnosti vycházet. ... se ve skutečnosti jedná o režim, který svou argumentací podporuje některé klíčové projevy nespravedlností kapitalistických společností, jelikož interpretuje nerovnost jako legitimní a nezbytnou a jelikož vyrazuje z politiky étos jednání pramenící z všeobsažných doktrín.*“⁸

Vyhroťím-li svoji argumentaci podobně, jako to činí liberální teorie (ovšem opačným směrem), lze uvést, že požadovat po znevýhodněných sociálních skupinách (a po teoriích, jež jsou s nimi spjaty) zakrývání sociálních problémů a konfliktů je stejně absurdní jako navrhopvat li-

⁶ ČERNÁ, K.: Metodologickým pohledem kritické teorie globální nespravedlnosti, c. d., s. 91 – 92.

⁷ ČERNÁ, K.: Metodologickým pohledem kritické teorie globální nespravedlnosti, c. d., s. 92.

⁸ LÁNSKÝ, O.: Ještě jednou proti sobectví a atomismu. K Hrubcově kritice liberalismu. *Studia politica slovaci* 1/2013, s. 84.

berálům, aby v první řadě tematizovali sociální a ekonomické otázky a naopak otázky svobody, liberté, zakrývali za závojem nevědomosti a vyloučili je, případně se jimi zabývali (analogicky jako se liberální přístup vztahuje k sociálnímu principu difference) jen v nějakém sekundárním principu difference o přijatelnosti nerovných svobod mezi občany.

Lánský kritizuje pojetí liberální neutrality návazností na mé rozbory analytického demokratického socialisty G. A. Cohena, který dobře osvětluje vnitřní rozpory v liberální teorii, konkrétně pnutí v Rawlsově teorii. Vnitřní pnutí liberálního stanoviska prozrazují jeho stranění majetným a popírá tím neutralitu. Interní napětí Rawlsovy teorie jsou zřetelná v případě jeho pojetí rovnosti a v případě nejasného obsahu pojetí základní struktury společnosti. Rawlsova obhajoba nerovnosti je založena na současném respektování pravidel spravedlnosti jeho aktéry a na jejich ignorování v případě majetných osob, jež podle Rawlse je potřeba navíc dodatečně – neboť nerespektují pravidla – motivovat k tomu, aby jednali alespoň částečně solidárně vůči sociálně slabým. V případě obsahu základní struktury tedy problém spočívá v rozporu mezi principy spravedlnosti a sobeckým jednáním movitých osob, které údajně respektují základní struktury s jejími principy, ale reálně jednají proti nim.

Paradigma uznání

Ve své teorii jsem se snažil ukázat, jak analýza začíná kritikou liberálního a dalšího zneuznání, poté pokračuje deskripcí pozitivních prvků uznání v realitě a od nich pak dospívá k normativním požadavkům osob na formy uznání. Zde je třeba vyzvednout rozbor Martina Solíka, který upozorňuje a zdůrazňuje, že autoři v dosavadní diskusi ve *Studia politica slovac*a tento zásadní aspekt mé teorie dosud přehlíželi. Jako důvod Solík zmiňuje skutečnost, že například Luboš Blaha sám uvádí tematickou spřízněnost prvních třech kapitol mé knihy s tématy, jimž se on sám věnuje. Vzhledem k tomu, že se sice chce vyjádřit k hlavním myšlenkám mé teorie, ale pozornost přitom upíná na tato společná témata, znemožňuje mu to akceptovat pojem uznání. Solík takovýto přístup považuje za zastavení se na samém začátku. On sám si naopak klade za cíl se na uznání zaměřit: „*Marek Hrubec totiž vytvoril knižné dielo, ktoré výraznou mierou nielen ozrejmjuje problém uznania a metodologicky zakotvuje pojem uznania v rámci vývoja politickej teórie, ale priamo predkladá dilemy lokálneho a transnacionálneho uznania a rovnako formuluje globálne perspektívy uznania. ... predmetom môjho príspevku do diskusie je vyzdvihnutie analytických prvkov, ktorými Hrubec obohatil danú problematiku*“.⁹

Solík přibližuje mé rozbory a zároveň je dále rozšiřuje a prohlubuje. Objasňuje, jak zneuznané osoby provádějí kritiku různých forem svého sociálně-ekonomického i kulturního a politického zneuznání na lokální i na transnacionální a globální rovině. Od kritiky přecházejí k deskripci fragmentů různých forem uznání a dále na pozadí kritiky a deskripce k normativním formulacím vzorců uznání. Jedná se o dlouhodobý vývoj bojů o uznání, který zahrnuje třídní boje, boje proti dominanci a další boje v oblasti ekonomiky, politiky a kultury. Marxův užší výklad, formulovaný jen kriticky a deskriptivně v rámci paradigmatu práce, je tedy zde v redefinované podobě zahrnut do širšího paradigmatu uznání, který umožňuje také širší a radikálnější metodologické formulace kritiky, deskripce a normativity. Vztahy vzájemného zneuznání mezi lidmi obsahují

⁹ SOLÍK, M.: Pojem uznania a jeho ukotvenie u Mareka Hrubca. *Studia politica slovac*a 1/2013, s. 99.

jak vztahy ekonomického vykořisťování, tak i vztahy politické dominance a kulturní diskriminace. Podobně boj o uznání a různé formy uznání zahrnují kladné vztahy vzájemného uznání mezi jedinci i skupinami osob jak v oblasti ekonomiky, tak i v oblasti politiky a kultury. Paradigma uznání je širší než paradigma práce jak tematicky (ekonomika, politika, kultura), tak i metodologicky (kritika, deskripce, normativita). Paradigma uznání tedy v sobě v aktualizované podobě obsahuje prvky překonaného paradigmatu práce.

Teorie uznání je založena na úsilí o odstraňování zneuznání, tedy na implicitní či explicitní kritice zneuznání. Solík píše: „nevyhnutnou podmienkou získania úplnej, neporušenej subjektivity je akceptovanie, rešpektovanie či ocenenie schopností a výkonov človeka zo strany iných partnerov interakcie. Rôzne formy uznania vymedzujú podmienky interakcie, v ktorej ľudské bytosti dosiahnu rozmanité nové spôsoby pozitívneho vzťahovania sa k sebe samému a ktoré nakoniec ovplyvnia aj právne normy“.¹⁰ Jak jsem již naznačil, úsilí o uznání má své počátky již v nejranějším dětství. Dítě se snaží získat uznání pečujících osob, tj. většinou rodičů, a dosáhnout tak naplnění svých somatických a psychických potřeb. Touto intersubjektivní cestou může vůbec dojít k získání identity dítěte, které se učí myšlenkově oddělit sebe sama od okolí jako samostatnou osobu od pečující osoby, jinak by patologicky stále splývalo se svým okolím. Ve vztazích, v nichž rodiče o dítě dobře pečují, nemusí dítě projevovat příliš snah, ale přesto musí své komplexní materiální a citové potřeby artikulovat a alespoň naznačovat, jak je uznávat. V případech nepečujících rodičů pak může dojít k vážnému poškození tělesné a psychické integrity dítěte a k patologickému vývoji. K vývoji dalších forem uznání pak dochází nejen v soukromé sféře, ale rovněž ve sféře občanské společnosti a státu.

Solík si uvědomuje, že v současné globální době je nutné analýzy uznání rozšířit na globální rovinu, jejímuž rozboru se budu podrobněji věnovat ještě později. Nyní je však třeba ukázat, za prvé, potřebu rozsahu analýz uznání, včetně rozborů na rovinách, jež překračují národní rámec, a za druhé, nutnou celkovou reformulaci konceptu uznání, který si již nevystačí s národní rovinou. Je tedy potřeba koncept globálního uznání či obecněji globálních interakcí. Solík objasňuje, že: „*Línia výkladu Mareka Hrubeca smeruje k myšlienke, že teória uznania má vnútornú presvedčivosť iba vtedy, ak je koncipovaná ako teória globálnej spoločnosti, t. j. ak dokáže prekročiť rámec národných štátov. Normatívny rozmer uznania je potrebné preniesť do globálnej úrovne. Hrubec tak prekračuje doterajšie teórie uznania, ktoré sú založené na prepojení mikroroviny sociálnych vzťahov s nárokmi na uznanie v medziach štátov.*“¹¹ Tyto myšlenky dále rozvádí a připomíná mé rozlišování mezi národním a mezinárodním uznáním na jedné straně a nadnárodním uznáním na straně druhé. Kritiku je třeba začít na lokální rovině a pokračovat přes rovinu národní a mezinárodní, ale v době globálních interakcí je nutné reflektovat rovněž změny na transnacionální, nadnárodní a globální rovině a reformulovat kritiku tímto směrem. Vícečetné teritoriální aspekty identity jedinců a skupin osob se nemusí zastavit na lokální rovině. Podobně jako jedinci mají více aspektů identity v rodinných vztazích (například roli matky, dcery či partnerky), mohou být zároveň příslušníky lokálních, národních a mezinárodních pospolitostí, podobně jako pospolitostí na vyšších rovinách, nad národním rámcem, tedy v rovině makroregionální, kontinentální a kosmopolitní, což s sebou přináší také důležité kulturní, interkulturní a transkulturní motivy.

¹⁰ SOLÍK, M., Pojem uznania a jeho ukotvenie u Mareka Hrubeca, c. d., s. 102.

¹¹ SOLÍK, M., Pojem uznania a jeho ukotvenie u Mareka Hrubeca, c. d., s. 101.

Solík vysvětluje, že národní státy už nemají svůj dřívější vliv, neboť jsou pod vlivem korporací a mezinárodních finančních institucí, které svoji moc v posledních desetiletích naopak značně posílily a podílely se významně na nespravedlivém globálním uspořádání. Tím se na ně přenáší také (spolu)odpovědnost za extrémní chudobu v rozvojových zemích. Každodenní strádání miliardy globálních chudých a jejich boje proti zneuznání jsou realitou globálního kapitalismu. Zde Solík upozorňuje na skutečnost, že Honneth navzdory svému cennému založení kritické teorie formuluje pouze reduktivní teorie, neboť se vyčerpává zaměřením na problémy subjektů sociální změny ve 20. století a přehlíží tak snahy dalších zneuznaných subjektů, které se sice ve 20. století neprosadili, ale výrazně přispěli k dalším bojům o uznání a v současné době hrají významnou potenciální roli. V této souvislosti jsem se především ke globálním chudým snažil rozvinout důležitý koncept „extra-teritoriálního uznání“, které je sice stále ještě součástí mezinárodního a tím i národního uspořádání, ale obsahuje již prvek uznání globálního. Jedná se o velmi významný přechodový fenomén explicitně sociálních a právních a implicitně ekonomických a politických konfliktů na pomezí mezinárodního a globálního uspořádání: „*Nároky na extrateritoriálne uznanie dokumentujú, že vyžadovať riešenie tohto problému prostredníctvom národných štátov je nedostatočné a ukazujú, že formulácia týchto požiadaviek je dôležitá pre vyjadrenie sociálnych konfliktov, ktoré sa usilujú riešiť situáciu v rámci nového nadnárodného stupňa právneho uznania. Úlohou kritickej analýzy je vysvetľovať smerovanie historického vývoja regulácie v oblasti prerozdeľovania a tým prispieť k artikulácii nárokov od chudobných v globálnom rozmere.*“¹²

Analýza a syntéza uznání tedy vyžaduje komplexní výklad úsilí o odstraňování zneuznání na lokální, národní, mezinárodní, transnacionální, nadnárodní i globální rovině a vyznačení dlouhodobých tendencí vývoje uznání ke globální rovině, i když samozřejmě v průběhu dějin dochází rovněž k různým zvratům a dočasným desintegračním trendům. Redefinice paradigmatu uznání na globální uznání, či obecněji na globální interakce je potřebné pro kritiku zneuznání v globálním kapitalismu, pro vysvětlení globální společnosti a pro vyznačení normativní koncepce možné globální spravedlnosti.

Globální společnost a extrateritoriální uznání

Globální rozměr mé teorie není jen jejím doplňkem či jen jedním z jejích aspektů, ale patří k jejím základům. Důležité je zde pochopení skutečnosti, že historický proces globalizace vyústil do takové fáze svého vývoje, která zásadním způsobem proměňuje základy společnosti a politiky. Jednotlivé oblasti světa spolu v mnoha ohledech značně více interagují než v minulosti, což přináší jak pozitivní mezilidské kontakty, tak také mnohé sporné či dokonce válečné střety. V tomto smyslu je nutné chápat globální interakce jako klíčový podnět pro paradigmatickou změnu reality a teorie o ní. Globální interakce se postupně stávají novým paradigmatem. V diskusi o mé teorii se k otázce globálních interakcí vyjádřili především tři autoři ve *Filosofickém časopisu*, jejichž diskusní příspěvky a mé odpovědi na ně bych nyní rád čtenářům SPS alespoň stručně zpřístupnil.¹³ Oleg Suša se věnoval historickým procesům globalizace a stanovisku kritické teorie globální společnosti, Mikuláš Havran psal o problémech globálního státu a František

¹² SOLÍK, M.: Pojem uznania a jeho ukotvenie u Mareka Hrubca, c. d., s. 101.

¹³ HRUBEC, M.: Tři dilemata globálního uznání: společnost, stát a bezpečnost. *Filosofický časopis*, 2015, v tisku.

Škvrnda o kritické teorii globální bezpečnosti, rovněž s důrazem na globální stát. Těší mě, že navázali na mé rozbor, přičemž upozornili na významné motivy a interpretace, které jsem ještě nezpracoval. Jejich rozpracování kritické teorie globálních interakcí v jejích různých relevantních aspektech si zaslouží náležitou pozornost.

Sušova interpretace globální společnosti je k mému výkladu celkově vstřícná a ve velké většině ohledů souhlasná. Jeho specifickým přístupem je kombinace především sociologických a historických přístupů. To mu umožňuje porozumět globalizaci jako spleť dlouhodobému historickému rozpornému vývoji s mnoha zvraty.

Základní myšlenky, které v rámci kritické teorie společnosti společně sdílíme, lze naznačit několika větami, jimiž Oleg Suša uvádí svoji interpretaci mé kritické teorii globální společnosti. Vyjadřuje se ke skutečnosti značné mnohosti a intenzity globálních interakcí především v posledních desetiletích a uvádí, že koncepce „globálních interakcí představuje nové paradigma názírání na společenské a politické procesy“, a zmiňuje, že „Tyto procesy ... nevytvářejí zatím harmonickou světovou společnost globální integrace, nezakládají jeden systém normativního řádu, ani konvergenci kultur a civilizací“, přičemž důsledkem tohoto stavu je skutečnost, že „Globální společnost implikuje mnoho dimenzí sociálních nerovností, většina lidstva je vyloučena z globálních zisků, celá řada obyvatel planety se dostává do situace ohrožení samotného přežití.“ Suša v této souvislosti se vyjadřuje souhlasně také k analýze systému globálního kapitalismu a jeho (neo)liberální legitimizace: „*V podmínkách globálního kapitalismu narůstají nerovnosti, rostou pocity nespravedlnosti a bezmoci vůči situaci, do které se liberální demokracie dostala a v níž došlo k privatizaci politiky ovládané stále více oligarchií privilegovaných menšin.*“¹⁴

Podobně ve svém příspěvku zmiňuje Mikuláš Havran, že se „*pod vlivem čím dál mocnějšího nadnárodního kapitálu nadále udržuje přetrvávající systém sociálních nerovností (skleněných stropů), které se dále promítají do všech ostatních oblastí života společnosti.*“¹⁵ Suša ovšem přitom polemicky klade otázku, jak se z této situace dostat. Na jedné straně sice uznává, že teorie mezinárodních vztahů je již nevyhovující a že je proto třeba pracovat s kritickou teorií globálních interakcí, s důrazem na teorii, jež vychází z kritiky ekonomické a sociální nespravedlnosti. Na straně druhé se však ptá na podrobnosti vzniku globální společnosti, jinými slovy na předpoklady těchto procesů v rámci globálních interakcí. Klade otázku, co je tím hlavním bodem přechodu v této vývojové transformaci mezi strukturami a aktéry, a táže se: „*Je možno globální společnost a politiku chápat jako projekci intersubjektívni komunikace, jež vytvoří protiváhu instrumentálním strukturám jednání?*“¹⁶ Koncept intersubjektívni komunikace sice považují za důležitou součást interakcí, ale nepovažují ho za vhodné paradigma, které by mohlo být komplexní odpovědí. Na koncept komunikace se nelze omezovat z několika důvodů. Především je příliš úzkým konceptem, který není schopen pojmut komplexní problematiku interakcí, jež zahrnují nejen racionální aspekty, na něž se teorie komunikace hlavně zaměřují, ale také jiné aspekty, jež jsou obsaženy v jednání lidí a sociálních struktur. Za druhé, teorie komunikace je ve své dominantní (Habermasově) podobě formulována jako teorie konsensu, jež se spoléhá na pouhé dialogické řešení problémů. Ve své teorii tyto aspekty sice zapojují do svých rozborů, ale vycházejí z jiných východisek. Oleg Suša na tomto místě nezohledňuje, že artikuluje kritickou

¹⁴ Citáty v posledních dvou větách: SUŠA, O.: K založení kritické teorie globální společnosti. *Filosofický časopis* 1/2013, s. 71 a 74.

¹⁵ HAVRAN, M.: O kritické teorii globální společnosti a politiky. *Filosofický časopis* 4/2012, s. 631.

¹⁶ SUŠA, O.: K založení kritické teorie globální společnosti, c. d., s. 75.

teorii nespravedlnosti, jež vychází z bojů proti zneuznání. Paradigma bojů o uznání reflektuje skutečnost, že lidé nejsou pouze racionální bytosti konsensu, ale také spornými bytosti konfliktu. Koncept intersubjektivního uznání umožňuje artikulovat jak panující rozporné a konfliktní vzorce zneuznání, tak i reakce na ně v podobě pokusů nejen o konsensuální komunikaci, ale v případech jejích nezdarů také o konflikty, jež často doprovázejí úsilí o nápravu nespravedlností, neboť osoby a struktury, jež nespravedlnosti páchají, často bohužel na kultivovanou komunikaci neslyší. Proto ve své teorii formulují například koncept extra-teritoriálního uznání, jež pracuje se snahami o odstraňování sociálního zneuznání. Tento koncept vychází ze současných globálních pozitivních fragmentů mezinárodního právního řádu a tím artikuluje možnosti přechodu od mezinárodního ke globálnímu způsobu odpovědi na uvedené problémy.

S tím souvisí i druhá Sušova otázka: „*V oblasti teorie mezinárodních vztahů existovala částečná shoda o tom, že globální společnost vzniká jako politické společenství různých států (navazovala zde rovněž Rawlsova teorie mezinárodní spravedlnosti), jde však v historické dynamice o mezinárodní (tj. mezi-státní) nebo nadstátní a nadnárodní společnost?*“¹⁷ Domnívám se, že zde je mezi námi shoda a že tato otázka je definována spíše jako ujištění o odpovědi, neboť o několik odstavců níže Suša sám píše, že vytváření globální společnosti v praxi i teorii je již uchopena jako komplexní provazování několika rovin vlády či vládnutí: od lokální roviny přes rovinu národní až po transnacionální a supranacionální. Zde Suša navazuje také na autory, jakými jsou S. Sassen, M. Castells, J. Scholte, L. Sklair, či M. Albrow, a upozorňuje na nemožnost uchopit dané téma perspektivou mezinárodních vztahů, jež již nejsou ani funkční, ani neposkytují normativní potenciální východiska pro současnou odlišnou realitu.

Souhlasím, že klíčovým tématem kritické teorie v současné době je nedostatečný rozvoj nadnárodního uspořádání směrem k normativnímu konceptu globální společnosti a politiky z hlediska prosazování větší spravedlnosti v globálních interakcích, což by mělo obsahovat rovněž odstraňování absence politické vůle aktérů mocenských institucí, aby se – návaznosti na Beckovy rozbory – vytvořila protiváha moci vůči globálním silám pomocí „*transnacionalizace odporu* a působnosti antihegemonického bloku zdola“.¹⁸ Přestože takovýto přístup by měl být také podle mě prioritou, na tomto místě musím ale připomenout Sušův polemický komentář, který ve svém textu zmiňuje v jiné souvislosti. Mám na mysli jeho zmínku ohledně příliš idealizovaného neproblematického pozitivního vývoje: „*Mezi různými strukturami působí jak progresivní, tak regresivní směřování vývoje. Hrubec akcentuje a vyzdvihuje důležitost imaginace ..., kdy se (poněkud optimisticko-racionalisticky přímočaře) předpokládá, že negativní tendence vývoje vyvolají racionální pojetí možné lepší budoucnosti.*“¹⁹ Odpor ze zdola vůči negativním tendencím totiž může mít někdy momentální negativní formu, například v nedávné podobě Tea Party Movement, nebo dokonce vyhocenou variantu v dřívější podobě nacistických požadavků na větší životní prostor, který byl již před druhou světovou válkou požadován nejen německými politickými elitami, ale také ze zdola. Proto je zapotřebí se nevázat jen na momentální odpor, ale pracovat s analýzami dlouhodobých bojů za sociální, politické a další uznání a být schopen identifikovat dlouhodobé pozitivní a negativní tendence, jež vycházejí pochopitelně především ze zdola, ovšem neignorovat ani podněty ze shora. Tato otázka je totiž navíc komplikována skutečností výjimečného stavu či přímo války, kdy ve ztížených prostorových a časových podmín-

¹⁷ SUŠA, O.: K založení kritické teorie globální společnosti, c. d., s. 75.

¹⁸ SUŠA, O.: K založení kritické teorie globální společnosti, c. d., s. 77.

¹⁹ SUŠA, O.: K založení kritické teorie globální společnosti, c. d., s. 73.

kách dostávají političtí vrcholní představitelé (tedy lidé ze shora) zvýšené pravomoci, jako tomu za druhé světové války v případě britského premiéra, amerického prezidenta a v mnoha jiných případech i za jiných, dobře zdůvodněných historických událostí. Nicméně toto závažné téma otevřu ještě obsáhleji za chvíli níže, až se budu vyjadřovat k tématu války.

Suša na závěr svého textu otevírá ještě jedno významné téma, jímž je environmentální problematika, zejména politické a další konflikty, jež se týkají ochrany před ekologickými negativními dopady, spravedlivého přístupu ke zdrojům, jež poskytuje životní prostředí, či *práva na zdravé životní prostředí*. Z tohoto důvodu je třeba se skutečně věnovat více „globálním procesům narušování a degradace životního prostředí, plýtvání a drancování zdrojů (jako primárně zdrojů veřejných pro globální společnost a planetární společenství života) spojených s podmínkami přežití všech živých tvorů obývajících tuto planetu.“²⁰ Zde je třeba říct, že je skutečně důležité řešit problémy nejen environmentální neudržitelnosti, ale také *environmentální nespravedlnosti*. Zatím jsem toto téma ve své teorii pojal pouze dvěma způsoby. Za prvé, v základní a obecné rovině v rámci kritiky expanze technologické civilizace, se základy v kritice kolonizace vnitřní a vnější přírody, v návaznosti především na základní texty kritické teorie společnosti. Tyto rozborů pokládám za základní a nezbytné, bez nichž by nebyly možné ani další, detailnější analýzy. Za druhé, o environmentální a ekologické krizi jsem pojednal v rámci pojetí vztahů vzájemného uznání lidských subjektů, které jsou aktéry, jež také musí krizi řešit. Nyní zbývá, za třetí, rozšířit a detailněji rozpracovat environmentální problematiku do samostatných analýz, samozřejmě v souvislostech s ostatními rozborů sociálních, politických, ekonomických a kulturních otázek, přesto však se zaměřením především na environmentální otázky. V tomto ohledu mě těší, že právě Oleg Suša se této problematice důkladněji věnuje a poskytl mi cenné rozborů zmíněných souvislostí a detailnější výklad. Tím poskytuje komplexnější uchopení kritické teorie globální společnosti, které je třeba nadále rozvíjet.

Globální vládnutí a stát

Na globální problematiku se ve svém příspěvku se sympatiemi ke kritické teorii zaměřuje také Mikuláš Havran. Analyzuje přitom užší téma, konkrétně významné a sporné otázky globálního státu, jež jsou relevantní především v souvislosti s vojenskými globálními silami, ale nejen s nimi. Sdílí se mnou stanovisko, že problematický vývoj může způsobit nárůst planetární homogenizace či autoritářských trendů na globální rovině nebo dokonce další světovou válku. Klade však důraz na přesvědčení, že čas na světový stát ještě nedozrál. Zdůrazňuje především minulost a současný stav situace, kdy se většinou usiluje pouze o mezinárodní, nanejvýš globální vládnutí. Nanejvýš připouští, že lze světový stát považovat za „nechtěnou a nebezpečnou, ale zároveň i nadějnou odpověď“ na mnohé tyto nečekané zvraty.²¹ Hlavní osou jeho interpretace je myšlenka o současné nepřipravenosti na realizaci globálního státu. Z mého výkladu zdůrazňuje, že zatím chybí potřebný a nutný motivační podnět, který vedl společnosti k větší makroregionální a globální integraci v politické a právní oblasti a tím i k možnosti regulovat a proměnit současné transnacionální a globální tlaky v ekonomické sféře. Přitom akcentuje nutnost inter-

²⁰ SUŠA, O.: K založení kritické teorie globální společnosti, c. d., s. 78. Viz také: SUŠA, O., Politická ekologie. In HRUBEC, M. a kol., *Kritická teorie společnosti. Český kontext*. Praha : Filosofia 2013, s. 81 – 113.

²¹ HAVRAN, M.: O kritické teorii globální společnosti a politiky, c. d., s. 629.

kulturního dialogu, aby bylo možné překonat riziko západocentricky orientovaného globálního pseudouniverzalizmu. Podobně argumentuje i Ladislav Hohoš: „*V rámci dialógu by nemali existovať žiadne nedotknuteľné témy, vrátane užitočnosti západných kultúrnych konštánt. Bez adekvátneho pochopenia dejín globalizovaného kapitalizmu nebudeme schopní porozumieť chybám a zdrojom hlbokých nespravodlivostí, ktoré sú súčasťou kultúrnych vzorcov atlantickej modernity. Interkultúrny dialóg sa dá viesť za rovnocenných podmienok iba v situácii, kedy sa budú dejiny analyzovať a zároveň budú mať všetky kultúrne identity rovnakú hodnotu.*“²²

Havran si je přitom dobře vědom skutečnosti, že v této souvislosti píše o současném přechodném vývojovém stádiu, pro nějž už není dostačující kompromisní model globálního vládnutí, do něhož se ještě nedávno vkládaly velké naděje. Globální vládnutí je ovšem jen jednou z posledních zastávek na cestě ke globálnímu státu. Havran ale klade důraz opět na negativní aspekty globálního státu a uvádí, že s autoritářským výsledkem může skončit i federální stát, který je původně spravedlivě pojat, k čemuž lze dodat, že to ale samozřejmě platí i na jiných, nižších rovinách než na rovině globální.

Zde je však třeba ještě zmínit, jak dál v takovéto negativní situaci jednat. Pokud by měl globální stát formu autoritářského systému, tedy podobnou, o jakou se pokoušeli nacisté a fašisté za druhé světové války, bylo by nutné jej dobít, opět podobně jako to učinily za druhé spojené války Sovětský svaz, USA a jejich spojenci v Evropě a dalších oblastech světa. Nezbyvalo by nic jiného než se bránit a získat světové uspořádání a poté globální stát redefinovat, pokud možno co nejvíce subsidiárně: od lokální roviny přes rovinu národní, mezinárodní, transnacionální a makroregionální až po globální. Havran zde přesvědčivě dodává, že nestačí pouze bezpečnostní globální integrace, kterou při svých rozborech téměř výhradně rozebírá např. Alexander Wendt: „... *jestliže chceme zvýšit šance na přežití takového státotvorného globálního úsilí, je nutné obohatit světové uspořádání o jeho sociální, politické a kulturní dimenze.*“²³

Globální nebezpečí a bezpečnost

Důležitým příspěvkem k tématu globálního státu a jeho potenciálního válečného vzniku či vývoje je text Františka Škvrndy, který se zaměřuje na globální bezpečnost se záměrem rozvoje kritické teorie globálních studií. V rámci globálních interakcí se jednak zaměřuje na globální bezpečnostní problémy a rizika, jednak oceňuje možnosti globálního státu a ukazuje také jeho přínosy, které by se mohly získat jeho ustavením. Z těchto důvodů je na rozdíl od Havrana zastáncem globálního státu nejen po jeho pozitivní redefinici po ustavení negativními silami, ale také v případě jeho vytváření pozitivním způsobem od samého počátku. Globální stát navíc považuje za nenahraditelný. To naznačuje již název jeho příspěvku – *O bezpečnosti vo svetle vytvárajúcej sa kritickej teórie globálnej spoločnosti: Bezpečnosť vo vízii globálneho štátu*. Podobně silně čte i můj vlastní přístup ke globálnímu státu, když uvádí: „*Bezpečnosť v globálnom štáte vystupuje totiž u M. Hrubeca implicitne aj ako jeden z potenciálnych faktorov podmieňujúcich uznanie i spravodlivosť*“.²⁴ Podobně silně globálně čte mé stanovisko ke globálnímu státu

²² HOHOŠ, L.: Je sociálna kritika výlučne otázkou neomarxizmu? *Filosofický časopis* 5/2013, s. 770.

²³ HAVRAN, M., O kritické teorii globální společnosti a politiky, c. d., 634.

²⁴ ŠKVRNDA, F., O bezpečnosti vo svetle vytvárajúcej sa kritickej teórie globálnej spoločnosti: Bezpečnosť vo vízii globálneho štátu. *Filosofický časopis* 6/2013, s. 903.

i Miloslav Bednář, avšak nikoli z hlediska kritické teorie jako Škvrnda, ale ze své neoliberální perspektivy. Bednář zmiňuje: „*Taková představa se ale spíše vymyká racionálnímu uvažování a neobstojí v konfrontaci se skutečností takto zaměřených snah v dějinách. Sociálně ekonomický dirigismus znamená potlačení svobody občanů, místo které nastupuje institucionální homogenizace a autoritářství, jež dříve či později ústí ve válku. Hrubcem uváděná nebezpečí globálního státu by se právě touto cestou stala realitou. Jsou s ní totiž identická.*“²⁵

Jelikož na mě Havran a Škvrnda souhlasně navazují, avšak každý klade důraz na jiný aspekt mých rozborů (příčemž Bednář se ve věci interpretace mého potenciálně pozitivního stanoviska ke globálnímu státu ztotožňuje se Škvrndou), rád bych se blíže vyjádřil k tomuto tématu. Jak je to s existencí globálního státu a jeho podporou? Důležité je nejprve uvést, že z hlediska některých teorií a některých praktických politických a ekonomických stanovisek globální stát již existuje. Je tedy třeba rozlišit mezi současným – ať již více či méně – etablovaným neoliberálním globálním státem, který však většina lidí za stát nepovažuje, a státem v pojetí, které je se státem obvykle většina lidí, včetně většiny teoretiků, spojuje. Neoliberální pojetí státu (neboli pravicově libertariánské pojetí státu,²⁶ jak je nazýváno v politické filosofii) pracuje pouze s minimálním konceptem státu. Toto redukcionistické pojetí státu odmítá silnější stát, který by obsahoval veřejné zdravotnictví, veřejné školství, vládní limitování vykořisťování, omezení monopolní a oligopolní manipulace ekonomiky, korekci omylů trhu apod. Takový stát totiž předpokládá daně, prostřednictvím nich by bylo možné tyto zásahy řešit. Pravicoví libertariáni však v návaznosti na Hayeka²⁷ považují daně za formu otroctví. Proto chtějí omezit stát pouze na nejnужnější provoz v oblasti vojska, policie a minimálních soudů, tedy na stát pouze jako „nočního hlídače“. Vezmeme-li v potaz dosavadní globalizaci NATO a jeho spřízněné nadnárodní a národní organizace v prostředí globálního kapitalismu, lze říci, že globální stát v této asociální patologické podobě již existuje.

Neoliberální ideologie v praxi je samozřejmě daleko více pragmatická než sofistikovanější pravicově libertariánská filosofie v teorii. Z důvodu potřeby účasti na současném stavu rozvoje ekonomiky, politiky a společnosti je ochotna tolerovat i různé formy daní, pokud však zatěžují především nižší a střední vrstvy. V globální rovině dnes existuje dokonce více než jen minimální stát jako noční hlídač: nejen stále větší globalizace aktivit NATO, ale také MMF, Světová banka, Světová obchodní organizace a další orgány globální nadvlády. Globální stát pochopitelně nepohltí zcela vše. Podobně jako v klasickém národním státu existují území, nad nimiž má stát reálně malou kontrolu, také v globálním prostoru existují skupiny osob na území, které se snaží nositelé globální moci vojensky zničit, oslabit nebo alespoň zadržovat. Militantním terčem jsou pochopitelně socialisticky orientované země, např. Venezuela, Bolívie nebo Kuba, dále islámské země, zejména ty, jež odmítají přijmout některé prvky neoliberálního systému, např. Irán, Sýrie či dříve Libye. Čína je případem, který sice disponuje vlastním ekonomickým a politickým systémem, ale je integrován do globálního mega-systému výroby a obchodu, který získal svůj základ v konceptu Chinamerica a který Číně umožňuje pouze omezené autonomní rozhodování. Podobně jsou na tom i Indie, Rusko, Brazílie a další velké země či makroregiony, hůře pak menší země se značně menšími mocenskými možnostmi. Současný neoliberální globální stát má tedy pochopitelně jako každý jiný stát své limity, obsahuje mnohé rozpory a vytváří konflikty,

²⁵ BEDNÁŘ, M.: Sociální kritika jako problém neomarxismu. *Filosofický časopis* 2/2013, c.d., s. 299.

²⁶ NOZICK, R.: *Anarchy, State and Utopia*. Basic Books 2013 (orig. 1974).

²⁷ HAYEK, F. A.: *Cesta do otroctví*. Brno : Barrister & Principal, 2004 (orig. 1944).

nicméně existuje a globální mocnější političtí aktéři spjatí s nadnárodními korporacemi jej dále prosazují. Jak je zřejmé z mých výkladů k jiným tématům, stát s takovýmito charakteristikami považuji za projev patologického vývoje a nástroj na vytváření nespravedlnosti na globální rovině i na rovinách nižších.

Oproti tomu však může existovat globální stát v pozitivní verzi, za prvé jako výsledek prosazování sociální, ekonomické, politické a kulturní spravedlnosti prostřednictvím participace obyvatel, včetně potřebného interkulturního dialogu, za druhé ve vynucené verzi po dobytí a pozitivním redefinování despotické verze globálního státu, tedy poté co je odstraněna jeho homogenizační nebo autoritářská forma či po světové válce. V druhém případě by po dobytí musela následovat decentralizace a subsidiarizace globálního státu ve jméno sociální, ekonomické, politické a kulturní spravedlnosti. Toto subsidiární omezení globálního státu by však patrně neznamenalo jeho zrušení, neboť jeho eliminací by se znovu otevřel prostor pro potenciální budoucí negativní mocenské síly, jež by ho mohly znovu vytvořit či ovládnout. Za současných globálních technologických podmínek a za podmínek, jež se v dohledné či dlouhodobé perspektivě patrně ještě více rozvinou, bude komunikace, doprava, výroba, obchod, konzumace a další aspekty života lidí natolik globálně provázány, že bude globální stát neodmyslitelný. Jedinou odlišnou variantou jsou natolik katastrofické důsledky další světové války, které by na nějakou dobu způsobily regres do minulých etap technologického vývoje lidské civilizace, než by se znovu globální stát etabloval, podobně jako se v minulosti svět po obdobích úpadku stále více a více teritoriálně integroval.

Souhrnně lze říci, že dnes globální stát již existuje, avšak pouze v neoliberální kapitalistické podobě, kterou většina lidí – včetně mě – nepovažuje za stát. Ustavení globálního státu, který by nebyl jen nočním hlídačem, ale obsahoval by rovněž různá bezpečnostní, sociální, ekonomická, politická či kulturní stránky života lidí však zatím není na pořadu dne, i když kvůli ekonomickému kolapsu USA a různým formám úpadku i v dalších částech svět velmi brzy být může.

Škvrnda se nevěnuje pouze globálnímu státu, neboť má větší ambice, jež zahrnují zpracování celkových bezpečnostních studií, specificky z perspektivy kritické teorie bezpečnosti a se zaměřením k mým rozborům, tedy ke kritické teorii globální společnosti. V tomto ohledu velmi oceňuji, že přispěl k identifikaci a rozvoji jednotlivých bodů, v nichž jsem se bezpečnostním otázkám věnoval ve své teorii, ale systematictěji jsem je nerozvinul v kontextu dosavadních bezpečnostních studií z hlediska ucelené kritické teorie bezpečnostních studií. Rád bych vypíchnul několik linií výkladu, které zde považuji za zvlášť plodné. Lze očekávat, že zmíním jeho důraz na skutečnost, že se bezpečnostní problematika za poslední desetiletí stala velmi globalizovanou, ať už jde o globální oteplování, globální problémy a řešení hladu, globální působící terorismus či další bezpečnostní témata. Neméně důležité je v tomto ohledu ale rovněž to, že již z uvedeného výčtu je zřejmé, že bezpečnostní otázky neredukuje úzce pouze na téma války, jak se to často v jiných teoretických rozbořech děje. Navazuje na obsáhlejší definici bezpečnosti, kterou vypracovali například experti OSN, kde má svoji roli především bezpečnost ekonomická, zdravotní, potravinová, politická, komunitní, osobní, životního prostředí atd. Nejde však pouze o širší pojetí bezpečnosti, ale také o její význam. V pyramidě potřeb se pocitování bezpečí a jistoty vyskytuje na druhém místě základních individuálních potřeb.

Takovéto pojetí bezpečnosti pochopitelně předpokládá náležitou pozornost, jež by měla být bezpečnosti na globální rovině věnována, včetně institucionálního zajišťování spravedlnosti v této oblasti. To stojí podle Škvrndy v kontrastu se skutečností, že světový vývoj v posledním čtvrt století byl příliš jednostranný, kdy dominantní působení NATO posílilo prozápadní glo-

balizaci a vytlačovalo roli OSN v oblasti odstraňování bezpečnostních problémů a posilování globální bezpečnosti. Právě tato jednostrannost vytvořila značné problémy, jež z globální bezpečnosti učinily velké téma a dokonce vedly k jejímu „boomu“.

Tento boom však nevyrostl na zelené louce. Škvrndův výklad historického vývoje sociálně-filosofického zájmu o bezpečnost v posledních staletích západní společnosti výstižně reflektuje dilemata, jež jsou v tomto vývoji obsažena a odkazují rovněž na vývoj společenské praxe, jenž s teoretickým vývojem byl úzce spjat. Zatímco nejprve především v optimističtějších vizích moderní společnosti hrála bezpečnost pouze nepodstatnou roli v pozadí, neboť byla jen odvozenou kategorií důležitějších společenských a ekonomických sil, v jejich rámci měl žít člověk v bezpečnějším prostředí, později došlo vzhledem k negativním událostem k redefinici. Důležité je zde také spojení s kritickou teorií vzhledem k tomu, že k proměnám sociálně-filosofického pojmání bezpečnostních otázek začalo významným způsobem docházet právě v období, v němž se poprvé v krystalické podobě objevila také kritická teorie, tedy ve 30. letech 20. století. Krize moderní společnosti v první polovině 20. století otřásla deterministickou představou o lineárním vývoji lidské společnosti. Hospodářské krize, nárůst nezaměstnanosti a chudoby, světové války či použití jaderných zbraní na konci války vedly také k teoretickému zpracování otázek násilí a bezpečnosti. A nyní – po 11. září 2001, důsledcích ekonomické krize z let 2007-8, rozpínajícím se systému globálního špehování ze strany USA apod. – lze opět zaznamenat renesanci zájmu o tyto fenomény: „...v súčasnom dianí sa zvyšuje význam kritickej teórie, lebo svet, civilizácia, spoločnosť, štát a ďalší sociálni aktéri nikdy nestáli pred takými zložitými a protirečivými bezpečnostnými problémami.“²⁸ Zde oba sdílíme názor, že se vytváří společenská potřeba a podmínky pro krystalizaci nového paradigmatu globálních interakcí.

Nemohu se zde podrobně věnovat všem aspektům, jež Škvrnda rozebírá. Zmíním jen důležitost vybraných konceptů, jež uvádí: koncepty lidské bezpečnosti; kultury bezpečnosti; rizika jako rozptýlené hrozby, v návaznosti na Ulricha Becka koncept současné společnosti strachu; bezpečnost a strach jako existencionalistický moment; privatizaci bezpečí, jež následuje privatizaci vody, elektřiny, potravin či léků apod.; idea harmonického světa jako jeden z příspěvků k multipolárnímu světu, v němž by neměly dominovat západní přístupy. Tento rozbor globální společnosti je zcela v souladu s mými analýzami. Je důležité zmínit, že globální interakce výrazně zvýšily různé formy spojení a vlivů mezi jednotlivými lokálními, národními a makroregionálními oblastmi světa. Takovéto interakce mají nejen své aspekty, které se projevují v možnosti obecně větší provázanosti (internet, doprava osob a zboží apod.), ale rovněž mnohé jednoznačně negativní dopady. Spojení a vlivy mezi jednotlivými oblastmi světa pochopitelně přinášejí cizí prvky do různých činností života a vyvolávají nejen vstřícné, ale i obranné reakce a odpor. Větší blízkost jednotlivých oblastí světa vede pochopitelně k více konfliktům, ať už přímo vojenským, nebo politickým či ekonomickým. Konsekvencemi posílených globálních interakcí jsou proto zejména v posledních letech paradoxně na druhé straně také nové bariéry, nové hranice a nacionální či jiné limity těchto interakcí. Neznamená to samozřejmě návrat do původního stavu před prosazováním globálních provázání, ale novou konstelaci, jež globální interakce hlouběji zakotvuje do původních struktur ekonomiky, společností, politiky či kultury, a přitom jak tyto interakce, tak i jejich hostitelské struktury významně redefinuje.

²⁸ ŠKVRNDA, F.: O bezpečnosti vo svetle vytvárajúcej sa kritickej teórie globálnej spoločnosti, c. d., s. 903.

Ekonomický úpadek USA spojený především s finanční krizí od let 2007-8 a naopak potenciál, který využily různé makroregiony světa (Čína, Indie, Jižní Amerika v čele s Brazílií a Rusko), přinesly krizi amerického unipolarismu a větší rozmach multipolárního uspořádání. To otevřelo dveře makroregionům, v první řadě zemím, které již disponovaly velkými teritorii (Čína, Indie, Rusko, Brazílie), a v druhé řadě novým makroregionálním útvarům, jež v důsledku stále větších globálních interakcí vznikly či posílily své původní postavení (Evropská unie, Unie jihoamerických národů atd.).

Škvrnda nabízí také důležité systematické shrnutí svého stanoviska. Uvádí, že v současné době existují hlavně tři tematické oblasti, jimž je třeba se věnovat: za první, institucionální uspořádání moci, jež bude zajišťovat globální bezpečnost; za druhé, vypořádání se s asymetrií bohatství, která generuje problémy globální bezpečnosti; a za třetí, zvládnutí etnických a konfesijních rozdílů a jejich zneužívání ve věci vyhrocování bezpečnostních rizik. Přitom se otevírají dva základní scénáře budoucího vývoje, jež mohou mít i různé mezistupně. V prvním scénáři bude pojetí globální bezpečnosti pouze instrumentální a budou se řešit téměř jen důsledky problémů, strategií bude zdržování. Ve druhém scénáři však globální bezpečnost získá důležitější roli a při odstraňování bezpečnostních problémů může přispívat rozvoji globální společnosti. Globální bezpečnost jako „rozvojový faktor“ by mohla přispět pro odstraňování zneuznání a obecně nespravedlnosti v rámci globálního státu: „*Globálna bezpečnosť má nedeliteľný charakter; čo je základný rámec, v ktorom prispieva aj k fungovaniu globálneho štátu. V jej základe sa nachádzajú porozumenie, ústretovosť, ochota, vyjednávanie smerujúce k súladu rozdielneho i protirečivého v planetárnom rozsahu, kde je nenahradiateľný nielen globálny štát, ale aj potenciál kritickej teórie globálnej spoločnosti*“.²⁹ Škvrnda má tedy silné a pozitivní čtení globálního státu, k jehož vytváření by globální bezpečnost v široce, nereduktivně chápaném smyslu mohla a měla přispívat.

Je třeba se věnovat globálnímu rámci, zároveň je však zapotřebí zkoumat Evropskou unii či Evropu obecněji. Dynamický vývoj v makroregionech světa, jakými jsou USA, Čína, Indie, Brazílie či obecněji v Jižní Americe, islámský okruh, subsaharská Afrika, je také nutné začlenit do zkoumání, které by mělo vyústit do rozborů a formulace transkulturního globálního uspořádání. Tento vývoj by pak měl být paralelní alternativou k tomu, co lze kriticky, deskriptivně i normativně vyznačit také na národní a lokální rovině, v Česku a na Slovensku, v Praze, Bratislavě a na mnoha dalších místech.

Závěr

Jistě jsem nevyčerpal zcela všechny body, o nichž autoři ve svých příspěvcích psali, neboť prostor pro tento text není neomezený. Nicméně jsem se zaměřil na témata, o nichž se domnívám, že jsou nejdůležitější a je tedy třeba se jimi zabývat nejdříve a nejvíce. Vážím si však samozřejmě všech rozborů, v nichž se autoři důkladně věnovali méj kritické teorii společnosti a politiky. Jejich reflexe mi umožnila nahlédnout limity a možnosti dalšího teoretického zpracování. Bez vnitřních a vnějších kritik a ocenění nelze smysluplně formulovat intersubjektivní teorii, kterou se snažím rozvíjet.

²⁹ ŠKVRNDA, F.: O bezpečnosti vo svetle vytvárajúcej sa kritickej teórie globálnej spoločnosti, c. d., s. 909.

Závěrem mohu dodat, že kritická teorie globální společnosti a politiky, kterou se pokouším formulovat, směřuje od globálního kapitalismu ke globální spravedlnosti, tj. ovšem s nutnou subsidiaritou od lokální roviny přes rovinu národní, transnacionální a makroregionální až ke globální. Tranzice ke spravedlnosti vyžaduje participaci mnoha skupin osob ze všech oblastí světa a jejich reflexi dlouhodobého historického a současného vývoje četných bojů za spravedlnost, včetně bojů teoretických. Rád bych velmi poděkoval všem, kteří se do nich zapojili v této diskusi.